

BOB DE NIJS
(1931-1924)

Bob de Nijs, poeta, assagista i traductor belga, màxim divulgador flamenc de les lletres catalanes en versió neerlandesa i propagador en català de la literatura escrita en neerlandès, va viure la major part de la seva vida a Deurne, municipi veí d'Anvers, on els seus pares, procedents del camp, s'havien establert abans del seu naixement. El pare, fuster de professió, va morir quan ell no havia fet encara cinc anys, i un bombardeig va matar la seva mare cap al final de la Segona Guerra Mundial. Com a orfe de guerra, va poder fer estudis de magisteri sufragats per l'estat belga. Una vegada diplomad, es va col·locar de mestre a l'escola on la seva mare havia treballat com a dona de fer feines i on ell mateix havia estudiat. Hi va ensenyar fins a la seva jubilació, quan ja era director del centre.

El bagatge intel·lectual inicial de Bob de Nijs, més enllà de l'escola normal, és fruit del seu contacte amb un centre cultural, una mena d'*atelier* de Deurne, que fou, com ho explica ell mateix a la revista *Visat* del PEN català (número 5, 2008), «una casa de gent benestant on cada mes s'organitzaven exposicions, durant les quals es donava alguna conferència, un recital de *lieder*, un concert de música de cambra o fins i tot teatre i ballet». Entre d'altres coses, Bob de Nijs s'hi va familiaritzar amb la música, establint contactes fructífers amb el compositor Willem Kersters (1929-1998), per a qui va escriure diversos *librettos* i per a qui traduiria al neerlandès un parell de poemes de Joan Salvat Papasseit, base d'altres tants *lied*. Més endavant, ja com a traductor de prosa catalana medieval, hi detectaria referències a la música flamenca coetània («La música polifònica flamenca del segle xv a les novel·les clàssiques catalanes *Tirant lo Blanc & Curial e Güelfa*», *Scripta*, vol. 2, 2013).

Fou en aquest mateix *atelier* de Deurne que Bob de Nijs va tenir notícia de l'art de Josep Maria Subirachs, de qui s'hi conservaven dues escultures i un parell de dibuixos, record de la seva estada a Bèlgica entre 1954 i 1956. Bob de Nijs, recomanat pels «senyors de l'*atelier*», el va visitar, probablement a la fi dels anys cinquanta, al Poblenuu, i aquesta primera visita donà lloc a una fonda amistat. Amb el pas del temps, Bob de Nijs esdevingué un expert de l'art del seu amic català, com ho prova un escrit primerenc dedicat a ell («J. M. Subirachs of de katarsis van der vorm», 'J. M. Subirachs o la catarsi de la forma', revista *Kontrast*, Anvers, octubre de 1961) o el llarg assaig publicat a *Serra d'Or* al setembre de 1999, amb el títol de «L'atribut arquitectural a l'obra de Josep Maria Subirachs». Al volum miscel·lani *Món de Subirachs* (Vic, 1984) hi ha un poema de Bob de Nijs, i fou ell qui va traduir al neerlandès els escrits de l'artista català recollits amb el títol *L'art és l'erotisme de la història i altres textos* (2003 i, respectivament, 2006).

L'amistat amb Subirachs va ajudar Bob de Nijs a conèixer la realitat catalana (i la de l'estat espanyol) i a relacionar-se amb el món literari català. Segons prova una targeta enviada a Josep Pedreira, creador de la col·lecció «Els Llibres de l'Ossa Menor» (1949-1963) i fundador del premi Carles Riba de poesia (1959), Subirachs va demanar al destinatari que posés en contacte el jove poeta belga amb poetes i crítics catalans. La mateixa targeta fa referència al projecte del belga de publicar en traducció al flamenc un parell de poemes catalans contemporanis. El projecte es va realitzar a l'octubre del 1961, quan a la revista *Kontrast* van sortir, en original i en versió, poemes de Riba, Espriu, Ferrater i Jordi Cots, juntament amb l'escrit sobre Subirachs a què ens hem referit més amunt. Acompanyat per Mercè Matons-Pruna, catalana amb qui s'havia casat dos anys abans, a l'agost del 1963 Bob de Nijs va assistir a la festa literària de Cantonigròs, on va coincidir amb Salvador Espriu, Joan Triadú, Joan Colomines i altres creadors. El 1966 i el 1967 publica, en diverses revistes, versions de Pere Quart, d'Espriu i de Bauçà, i el 1968 surt la seva primera antologia catalana en neerlandès amb el títol d'*Een Catalaans Bericht* ('Una notícia catalana'), selecció, de més de dues-centes pàgines, que conté poemes de quaranta-nou poetes del segle xx. Al llarg

dels decennis següents, l'oferta de Bob de Nijs es va completant i actualitzant a les planes de revistes en neerlandès, on apareixen mostres de l'obra de Carner, Riba, Espriu, Andrés Estellés, Sarsanedas, Martí i Pol, Gimferrer, Parcerisas, Torner i, com a una incursió a la poesia catalana medieval, el tercer *Cant de mort* d'Ausiàs March. A més de poemes solts, van apareixent també noves antologies, com l'editada el 1978 pel centre flamenc del PEN, amb catorze poetes catalans i catorze de flamencs, o la del 1990, amb poemes de trenta-un autors. Com que en aquestes tres antologies hi ha un predomini, potser no del tot justificat, dels creadors de la Catalunya estricta, Bob de Nijs, com si volgués equilibrar el panorama, hi afegeix dues antologies més. La primera, editada el mateix 1990, conté poemes seleccionats pels valencians Rafael Alemany i Vicent Martines i conté peces de setze poetes de Catalunya, onze del País Valencià i tres de les Illes Balears. La segona, de l'any 2002, és una selecció feta amb la col·laboració de Pere Rosselló Bover, i es dedica íntegrament a creadors de les Illes, dels quals acull una vintena. I ja per acabar aquesta llista, evidentment incompleta, de les versions neerlandeses de poesia catalana realitzades per Bob de Nijs, cal destacar la petita antologia espriuana del 1980, en la coberta de la qual figura el retrat del poeta, realitzat per Subirachs.

A l'autobiografia apareguda el 2008 a la revista *Visat*, Bob de Nijs indica que era intenció seva corregir la imatge que els lectors en neerlandès podien tenir de la literatura produïda a l'estat espanyol. Amb aquesta intenció va publicar, a més de les antologies catalanes, una de poesia gallega (amb quinze autors, des de Rosalía de Castro fins a l'actualitat) i una de poesia basca, aparegudes, respectivament, el 1974 i el 1978.

Fins a la meitat dels anys vuitanta del segle passat Bob de Nijs, poeta ell mateix, només tradueix poesia. Les seves primeres traduccions de prosa, contes de Pedrolo i d'Albanell, veuen la llum el 1985 a les planes d'una revista. Després d'aquests antecedents, més aviat modestos, fou una sorpresa l'aparició, el 1987, del *Tirant* en versió neerlandesa de Bob de Nijs, amb introducció i notes seves. Una empresa inesperada i coronada amb un èxit esclatant: tres edicions a l'any 1987 i una reedició el 2001. El traductor es refereix en diversos llocs a la gestació d'aquesta magna empresa, als seus dubtes inicials i al seu engrescament posterior (*Serra d'Or*, setembre de 1988; *Saó*, febrer de 1989; *Caplletra*, tardor de 1997). Sabem per ell que l'editor d'Amsterdam havia «descobert» l'obra de Martorell en la versió anglesa del nord-americà David Rosenthal, versió incompleta en el sentit que suprimeix i sintetitza les parts retòriques de la novel·la. Contràriament a aquesta pràctica, l'encàrrec de l'editor holandès era d'una traducció íntegra, com és, efectivament, la neerlandesa. Traduir el *Tirant* fou una experiència decisiva per a Bob de Nijs: significava, diu, el seu «compromís definitiu amb la llengua i literatura catalanes» (*Visat*, núm. 8).

Amb el *Tirant* en neerlandès s'inicia una nova etapa en l'obra traductora de Bob de Nijs, etapa en la qual la prosa, sense desbancar la poesia, ocupa un lloc destacat. Altres traduccions que en formen part són *Les històries naturals* de Peruchó (1989), el *Bearn o la sala de les nines* de Villalonga (1991) i el *Curial e Güelfa* (1996); aquest, amb introducció i notes. El 2008 s'hi afegeixen, publicats en una revista, un fragment del *Llibre de les bèsties* de Lluïl i el conte *El somni de Gottfried Heinrich*, de Jaume Cabré.

Després de ressenyar, sense pretensió d'exhaustivitat, les traduccions que Bob de Nijs va fer del català al neerlandès, ara ens cal mirar l'altra cara de la moneda: literatura neerlandesa traduïda al català. Trobem en primer lloc la ja mencionada antologia bilingüe *Terra de Llevant, terra de Ponent*, editada pel PEN flamenc el 1978, que conté poemes de catorze poetes flamencs traduïts al català. Dos anys després la revista *Reduccions*, en els seus números 10 i 11, acull una selecció de poesia neerlandesa amb poemes d'onze creadors flamencs i d'onze holandesos. En l'assaig que acompanya la selecció (número 10, pàgines 55-69), el traductor insisteix en la unitat cultural i lingüística d'Holanda i Flandes, ofereix un esbós de l'evolució històrica de les dues comunitats i dels paral·lelismes i diferències de la poesia creada en elles. Finalment, hem de mencionar en aquest

apartat que es dedica a traduccions del flamenc al català el volum *Miralls d'un altre paisatge. Antologia de narradors flamencs*, amb contes de dotze autors (Columna, 1988).

Ens hem referit anteriorment a diversos escrits del Bob de Nijs assagista, com són ara el dedicat a la presència de la música polifònica flamenca en les dues novel·les medievals traduïdes per ell; el que tracta un aspecte de l'art de Subirachs; els tres que descriuen les seves experiències com a traductor o l'assaig que acompanya la primera part de la selecció poètica apareguda a la revista *Reduccions*. Ara falta fer menció de l'extens estudi que va aparèixer el 1987 a les planes del número 10 de la *Revista de Catalunya* amb el títol d'«El procés de normalització lingüística de Flandes». L'autor hi resumeix la història del neerlandès, llengua que va sofrir una evolució divergent a les dues bandes d'una frontera política i que per aquesta raó va rebre dues denominacions: holandès al nord, flamenc al sud. Aquest últim, inclòs des del 1830 en un nou estat, Bèlgica, va aconseguir superar una etapa inicial de discriminació enfront del francès, l'altra llengua del mateix país, gràcies a una sèrie de lleis que el 1963 desemboquen en l'establiment de dues zones monolingües. La zona de llengua flamenca, Flandes, el 1980 va signar amb Holanda el *Tractat d'Unitat Lingüística Neerlandesa*, reconeixement oficial del fet que la llengua parlada als dos costats de la frontera és la mateixa i que li correspon una denominació comuna, que és la de *neerlandès*. Qüestió de noms feliçment (i envejablement) resolta.

Ja per acabar la ressenya de l'activitat assagística de Bob de Nijs, mencionem un breu escrit aparegut a la secció «Crònica» del número 29 (2007) de la revista *Estudis Romànics*. La nota, gairebé de compromís, sobre una trobada de traductors de Jaume Cabré, acaba amb unes consideracions originals sobre el paper de la música en la prosa d'aquest autor, i no només com a tema de l'acció, sinó també com a element determinant de l'estil.

L'activitat traductora bidireccional va donar a Bob de Nijs uns coneixements que van predestinar-lo a conrear la lexicografia bilingüe: és autor, juntament amb Ann Duez, dels diccionaris català-neerlandès i neerlandès-català de l'Enciclopèdia Catalana, apareguts, respectivament, el 1993 i el 2009. El primer dels dos conté una extensa introducció que aprofita trossos de l'assaig publicat quatre anys abans per la *Revista de Catalunya*.

L'obra de Bob de Nijs va merèixer diversos premis. La seva primera antologia de poesia catalana fou premiada pel Ministeri de Cultura belga; el 1991 rebé el Premi Internacional Ramon Llull de la Fundació Congrés de Cultura Catalana; el 1997 li fou atorgada la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya. L'any 2000 ingressà, com a membre corresponent, a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, on trobà companys que l'apreciaven i se l'estimaven, i que ara lamenten haver-lo perdut.

Kálmán FALUBA
Universitat Eötvös Loránd de Budapest (ELTE)
Institut d'Estudis Catalans

JOAQUIM MALLAFRÈ GAVALDÀ
(Reus, 1941-2024)

Això era en temps de la immediata postguerra. Més concretament, la primavera de 1941. A Reus. Al carrer ben popular de Sant Jaume. On neix Joaquim Mallafre Gavalda. En una ciutat mitjana del país, doncs. Llavors ella, com aquest, absolutament catalanòfona. D'una catalanitat ancestral, genuïna. Irreductible encara, en la vida quotidiana, familiar, veïnal, ciutadana de la seva àmplia massa social, a la castellanització-espanyolització imposada d'ençà la Nova Planta (1716).